

Aranyér? Ezüstér?... miért?

[1]

Kőmíves Kelemen a JESZ színpadán

Még elképzelni is nehéz erősebb indítást, lélegzetelállítóbb kezdést, mint amilyenell az archaikus balladáink közt is a legrégebbiek közé tartozó Kőmíves Kelemen rendelkezik. Nevét a ballada címéül adó Kelemen kőmíves / egyes változatok szerint a kőmívesek együttes döntéséről van szó/ határozatot hoz egyikük feleségének, az elsőül ideérkezőnek a feláldozásáról, hogy az általuk épített és titokzatos okok által időről időre leomló Déva várának falai végre felépíttessenek. A ballada egyik változatában el is hangzik a kétségbeesett – és tetterre hívó - kérdés: Istenem, Istenem, hát büntetést küldtél? Csaknem bizonyosnak látszik, hogy Kelemen kőmíves és a vele egyetértő társak nem ötletszerű döntést hoznak – hiszen elképzelésük szerint a vár végül is felépül. Ez viszont azt jelentheti, hogy olyan tudáson túli, a misztériumok kapuit nyitogató, jobb szó híján tudás birtokosai, amelynek – öntudatlanul és végzetszerűen? - egyúttal elszenvedői/kiszolgáltatottjai is. / Csak

zárójelben: anélkül, hogy a számmisztika örvényei felé merészkednék, talán érdemes megjegyezni, hogy a 12 az idő hármassíkjának, és a négy égtájú térnek a szorzatából jön létre, így az univerzumot jelképező érvénnyel rendelkezik.../

Ha az eddigiektől eltérően a kérdést „praktikus” oldaláról próbáljuk megközelíteni, akkor elképzelhető, hogy az építők tettét több minden indokolhatja. A munkáért fél véka ezüstöt, fél véka aranyat kapnak, pénzért dolgoznak - de hát a munkájukból kell megélniük. A vár felépítése nyilván valakivel kötött megállapodás következménye /van változat, amely utal erre/, következképp itt a kötelességteljesítés, a becsület kérdéséről is szó van. Indok lehet az is, hogy a tisztesség megkívánja: amit elkezdünk, fejezzük is be - s itt erőteljes nyomatékkal kerülhetnek elő az önbecsülés /szakmaiság, szakmai tudás/ szempontjai is. És végül: felépíteni! Egy várat! A várat! Fölfelé haladni, fölfelé! Mi az ami megakadályozhatja ennek a már önmagában is mámorító érzésnek és feladatnak a beteljesedését? Nehezen állítható, hogy mindezek az okok nem méltányolhatók - de legalább annyira képtelenség elfogadni, hogy a logikának bármilyen mértékben is helye lenne akkor, amikor /a minden jel szerint /a szeretett férj által a szeretett feleség áldozódik föl, s a gyermek sorsa - így a jövő válik /minden jel szerint/ ígéret nélkülivé.

És mégis, és mégse - lehetetlen meghátrálni. Azaz: itt áll előttünk egy olyan képlet, a feszültségnek egy olyan erőtere, ami lélegzetelállító, ami alig elviselhető, ami a kezdetekhez képest is fenntartatik, ill. fokozódik, s amit, elfogultság nélkül állítható, csak a ballada, a Kőműves Kelemen tud létrehozni. Amelynek világát, hangulatiságát, hallatlan összetettségét,

archaikus és egyszerre modern voltát a JESZ társulata és rendezője, *Kányádi Szilárd*, józan átlátással, magával ragadó emocionalitással állította színpadra.

A színpadra állítás műfaji áthangolással történik. A balladát a mozgásszínház eszköztárával, oratorikus feldolgozásban adják elő, amikor is, a rendező szavaival „a valamit mindenáron befejezni, elérni, megvalósítani, felépíteni” dilemmájára, a hol a határ?, a megálljt mondunk, az áldozathozatal, a szeretet, a „megértés és elfogadás” hogyanjainak, mikéntjének kérdéseire kerestetik a válasz. Az oratórium szabályainak megfelelően pedig a ballada műfaji hozadékát erősítve teljesedhet ki az emelkedett hangvétel, az emberi reflexiók kitüntetett, ill. a kórus erőteljesen drámai szerepe.

A színpad, ahol a tizenkét kőműves tartózkodik, nagyjából kör alakú tér, a civil életben raklapoknak használt elemek határolják, ezek hol a pihenés, hol a rejtezkedés /ez lehetséges a legkevésbé/, hol a kémlelés /a feleség jöveletekor/, hol az építés, építőanyag funkcióját látják el - mindenesetre ebből a mobil jellegtelenségből kellene valami állandót, és akár, sőt okvetlenül örökkévalót felépíteni. Fölről kötelek lógnak le, s egyre inkább a halál üzenetét hozva, mintsem a felemelkedését...Ezt a teret külső kör veszi körül, itt foglal helyet hármassíkban a kórus, a fehér ruhában várakozó nők egyre csak várnak valamire, és ki tudja mióta, hogy közülük induljon el nemsokára a kiválasztott. A történetek alaphangját narrátor /jövendőmondó/ hangjával messziről jövő recitatívót idéző hangzás vezeti be /*Kopa Marcell*/. Nem a mesét közlő szöveg itt a fontos, nincs is szöveg, itt sem, és a továbbiakban sincs, hanem a hangulatiság, az atmoszféra, a titok és a végzet hol sűrűbb, hol láttató, de homállyal terjengő hullámmozgása.

Ami az előadás sűrített alig egy órás terjedelmű színpadi idejében történik, az a keresésnek, a tanácstalanságnak, a várakozásnak, az elhatározásnak, a döntésnek, és mindvégig a vívódásnak, a zaklatottságnak, a lélek túlfeszült /öntudatlanul is önvizsgáló/ állapotának a folyamata, amely a tragikus megoldásban zuhan a végzet éjszakájába. A belső térben erős, fiatal férfiak küzdenek reményként megjelenő rémeikkel, egy tömbben, szoborszerűen, együttmozgással. Csak egyszer-e egyszer válik ki valaki riadtan közülük, miközben azt érezzük, hogy az együttes mozgás egyre inkább

a belső világot jeleníti meg, amelynek folyamán a közös sors egyszersmind személyes tragédiaként is ott vibrál körülöttük és bennük.

Ha azt állítjuk, és állíthatjuk, hogy a Kőmíves Kelemen színrevitelének kulcsa a feszültség fönntartása, akkor ismét csak számításba kell venni, hogy ennek a szöveg nélküli mozgásszínház eszközrendszerének segítségével kell létrejönnie. Távolról ugyan, de eszünkbe juttathatja ez a némafilm problémáját: közismert, hogy van, aki azt azért helyezte a

hangosfilm fölé, mert a színészi játék itt koncentráltabb, lévén, hogy a szöveg által elmondható tartalmakat is magába kell sűrítene. Akárhogy is van ez a filmben, állítható, hogy itt, a színpadon, a Kőmíves Kelemen JESZ által látott változatában a plasztikus, mozgásában is szoborszerű „szöveg” / a koreográfia Györfi Csaba kiváló munkája/ képes érvényre juttatni és közvetíteni az epikus /és persze/ lelki történésnek a másik kód, a nyelvi szöveg által közvetített a tartalmait is. Annál is inkább, mert *Moldován Blanka* munkáját dicsérve bizonyos fajta hangeffektusok hangzanak el az előadás során. A már említett, a narrátor /jövendőmondó/ bevezetője, hangütése után szinte az egész előadást különös melódiájú ének, kántálás kíséri végig - sirató ez, panasz, túlvilági mormolás, titkok hordozója, kimondhatatlan. És valami görögös hangzású szöveget is hallunk, vagy inkább tétova szövegfoszlányokat, beszéd-töredéket – mindez inkább az asszociációk, a sejtelmek segítségével kapcsol, és felfokozott intenzitással kapcsol a végzet szülte tragédiákhoz...

Ezek a hanghatások az előadás legfeszültebb pontjain is a hatás szerves elemének bizonyulnak. Szívszorító a jelenet, amikor a férj, ill. a kőmívesek „közlik” az asszonnyal a döntést. Itt már-már a fokozhatatlan szintjére érünk, gondolhatnánk, de följebb is van, a megrendültségnek abban a pillanatában, amikor a férj és a feleség /*Kuti Gergely* és *Rab Alexandra*/ rádöbbennek arra /s hiába szöknének, lépnek a körön kívülre/, hogy *valóban* nincs visszaút, és többé senkitől sem várható segítség. Ekkor mintha az asszony is beletörődne a megváltozhatatlanba, s már az időtlenbe belesimultan, a kötélért nyúlva, csaknem szelíden akarná, siettetné halálát.

Katarzis? A félelmek, feszültségek oldódása? Erkölcsi megtisztulás /esélye/? Igen. A Kőmíves Kelemen mozgásszínházi-oratorikus változata azt sugallja, hogy a benne felvetett kérdések, dilemmák időtlen érvényűek. Azaz /mindig/ időszerűek. Nagyon is úgy tűnik föl, hogy /tragikus/ vétségeink megszüntetésére, éppen embervoltunkból eredően, s ez legyen akár botrányosan sajnálatos is, nemigen van esélyünk. De lehetőségünk marad, annak a lehetőségnek meg kell/ene/ maradnia, hogy lelkiismeretünk épségét, erejét, egészségét, hogy *ellenállóképességünket* megőrizzük. Azaz kérdés, hogy képesek vagyunk-e elfogadni tiltakozás, ellenállás nélkül, egész emberi valónkat mozgósítva kudarcainkat, vereségeinket? Mert ha nem, akkor a bűn, a megbocsáthatatlan, az /ember/áldozat, mint ahogy megfellebezhetetlen „ésszerűségeink” is másfelől, technikai kérdéssé silányulnak. S így - eszközjellegűvé válva kívül kerül rajtunk, leltározhatóvá akár. Amikor nem marad más feladat, mint felelősöket /aki rendszerint más/, okokat /egyszeri használatra, eldobhatóan/ keresni és megnevezni, és különben vitathatalanul tiszteletre méltó jogszabályokat alkalmazni.

Ebben az esetben viszont azzal a helyzettel kell számolnunk, hogy bár látjuk, halljuk, tapinthatjuk, érzékeljük, gondosan dokumentálhatjuk! - de egyre kevésbé ismerjük föl egymást: a másikat és önmagunkat.

KÁTÉ

Aranyér? Ezüstér?... miért?

Pécsi Tudományegyetem webhelyen lett közzétéve (<https://jesz.pte.hu>)

Forrás webcím: https://jesz.pte.hu/aranyer_ezuster_miért

Hivatkozások

[1] https://jesz.pte.hu/sites/jesz.pte.hu/files/styles/large/public/inhf1007_0.jpg?itok=J-z-ZUMZ